

Ahmet İhsan'ın Romanları Üzerine Bir Değerlendirme

A Essay Concerning Ahmet Ihsan's Novels

Derya KILIÇKAYA*

ÖZET

Bu makalede, Ahmet İhsan'ın romanları temel alınmıştır; çünkü Ahmet İhsan bizde daha çok basın adamı, matbaacı, gazeteci olarak bilinir ve tanınır. Oysa o, aynı zamanda bir yazardır. Değişik konularda, sosyal, kültürel, ekonomik hayatımızı yansıtan makaleleri vardır. Gezilerini anlattığı kitapları, basın hayatından bahsettiği *Matbuat Hatıralarım*'ı, çeşitli roman çevirileri ve özellikle Jules Verne tercümelemleri onun yazar yönünün ürünleridir. Aynı zamanda o, bir romancıdır. *Ülfet ve Haver* adlı iki roman yazmıştır; ancak onun eserleri bu güne kadar, ele alınıp değerlendirilmemiştir. Türk roman tarihinin gelişimi içerisinde söz konusu edilmemiştir. Bu makale ile Ahmet İhsan'ın romanları *Ülfet ve Haver* ilk kez ele alınıp incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Tanzimat, Ahmet İhsan, *Ülfet*, *Haver*, Roman.

ABSTRACT

In this article as a novelist, Ahmet Ihsan's novels and his novel approach are accentuated as in he is generally known as a press member, typographer and journalist. But he is also a writer. He has articles about various issues related to our social, cultural and economic life. His travel books, *Matbuat Hatıralarım* which is about his press life, several books translated by him and especially Jules Verne translations show us his writer side. And more important than this, he is a novelist. He has written two novels namely *Ulfet* and *Haver*. But academical research has not been conducted about his novels and novelist side until now. With this article, novels of Ahmet Ihsan *Ulfet* and *Haver*, are researched academically for the first time.

KEY WORDS

Tanzimat, Ahmet Ihsan, *Ulfet*, *Haver*, Novel.

* Okt., Kocaeli Üniversitesi Türk Dili Bölümü.

Giriş

Ahmet İhsan, Tanzimat döneminde, roman türünde eser vermiş bir yazardır. O, *Ülfet* (1892) ve *Haver* (1892) adında iki eser yazmıştır. Onun bu iki romanı, gerek devrinde, gerekse daha sonra göz ardı edilmiş ve önemsenmemiştir. Dolayısıyla Ahmet İhsan, edebiyatımızda romanlarıyla değil; *Servet-i Fünûn* dergisinin kurucusu olmasıyla, *Matbuat Hatıralarım* adlı eserin sahibi oluşuyla ve en önemlisi Jules Verne tercümeleriyle tanınır. Oysa o, aynı zamanda bir romancıdır ve bu türdeki eserleriyle de bilinmesi gereken bir yazardır.

Ahmet İhsan'ın *Haraşo* adlı bir romanının da olduğu iddia edilmesine rağmen¹, o, adlarını yukarıda verdiğimiz iki roman yazmıştır. *Haraşo*, çeviri bir eserdir. Ahmet İhsan onu, Paul Harrigaut'un eserinden tercüme etmiştir. İlk olarak, *Rus Ateşi* adıyla *Servet-i Fünûn*'da tercüme ve tefrika edilen eser (18 Teşrîn-i Sâni 1926- 24 Şubat 1927), harf devriminden sonra yine Ahmet İhsan tarafından *İstanbul İşgal Altında İken Acide Russique (Bir Haraşo)* adıyla *Servet-i Fünûn*'da yayımlanır. (5 Mart 1931- 27 Ağustos 1931). Dolayısıyla *Haraşo*, Ahmet İhsan'ın telif değil; tercüme bir eserdir.

Ahmet İhsan'ın romanlarının hangi edebî döneme ait olduğu konusunda bir belirsizlik vardır. Kimi araştırmacılar, bu romanları hem Tanzimat romanımız hem de *Servet-i Fünûn* romanımız açısından değerlendirirken², kimileri de onu, *Servet-i Fünûn* romancısı olarak görür ve ona göre değerlendirir.³ Bize göre Ahmet İhsan'ın eserleri, Tanzimat dönemi romanları arasında değerlendirilmelidir. Bir romanın *Servet-i Fünûn* romanı mı, yoksa Tanzimat dönemi romanı mı olduğunu anlamak için “romanın yazarının –roman yazıldığı yıllarda- hangi edebî çevre içinde bulunmuş olduğu göz önüne” alındığına göre,⁴ Ahmet İhsan'ın eserleri Tanzimat dönemi romanları arasında görülmelidir. Çünkü bu eserlerin yazıldığı 1892 yılında, romanın yazarı, *Servet-i Fünûn* edebî çevresinde değil,

¹ İbrahim Alaaddin Gövsa, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*, C. 2. , Forma 26. , İstanbul, 1933-1935, s. 784. ; Nâhid Sırrı Örik, *150 Yılım Meşhurları Ansiklopedisi*, 3. Fasikül, s. 87-88. ; (Bu iddia için bk. Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. 3, Ankara 1969, s. 238.); *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8. , İstanbul. 1998, s.367; İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara. 2002, s. 919.

² Bilge Ercilasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Ankara. 1996, s. 36.

³ Selçuk Çıkla, *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Ankara. 2004, s.64.

⁴ Çıkla 2004 , s. 63.

Tanzimat edebî çevresinde bulunuyordu. Zaten, o yıllarda Servet-i Fünûn edebî hareketi, diğer adıyla Edebiyât-ı Cedîde henüz oluşmamıştı. Bu edebî hareket 1896-1901 yıllarını kapsadığına göre, Ahmet İhsan, romanlarını yazdığı yıllarda Ahmet Midhat Efendi ve Recâizâde Mahmut Ekrem gibi Tanzimat dönemi romancıları arasında bulunuyordu. Dolayısıyla Ahmet İhsan'ı anılan dönemin yazarı olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Bu, Halit Ziya örneğiyle de açıklanabilir. Halit Ziya'nın 1896 öncesi ve 1901 sonrasında da roman kaleme almasına rağmen, eserlerinin Servet-i Fünûn romanı içinde değerlendirildiği bilinen bir gerçektir.⁵ Halit Ziya, 1896 yılından önce kaleme aldığı, *Sefile* (1886), *Nemide* (1887), *Bir Ölüünün Defteri* (1890), *Ferdi ve Şürekâsı* (1892) adlı dört romanına rağmen Servet-i Fünûn romancısı sayılır. Ahmet İhsan da Halit Ziya gibi, eser vermeye devam etseydi o da sayılabilirdi; ama Ahmet İhsan 1892 yılında kaleme aldığı bu eserlerinden sonra bir daha roman yazmaz, sadece çeviriler yapar. Bu açıdan bakıldığında, Ahmet İhsan'ın Tanzimat yazarları arasında anılması gerektiği görülür. Bunun için bir başka ve daha 'iç'ten bir dayanağımız da, Tanzimat romanlarının taşıdığı özellikler ile Ahmet İhsan'ın eserlerinin taşıdığı özellikleri karşılaştırmak olmalıdır. Bu karşılaştırma yapıldığında, Ahmet İhsan'ın romanlarının, Tanzimat yazarlarının eserleriyle aynı özellikleri taşıdığı görülecektir.

1892 yılında kaleme alınan romanlarıyla Ahmet İhsan, iki romantik eser örneği verir; ama bunu, realizm akımına rağmen yapar. Ahmet İhsan, eserlerini yazdığı 1892'de realizm akımının farkındadır; çünkü bu yıldan önce Türk edebiyatında realizm-romantizm tartışmaları yapılır. Bu tartışmaların çıkış noktası ise Beşir Fuad'dır. Beşir Fuad, 1885 yılında *Victor Hugo* adlı bir biyografi yayımlar. Onun bu kitabı realizm-romantizm tartışmalarının da başlangıcı olur. Beşir Fuad, eserinde yılmaz bir realizm savunucusudur. Ona realizm konusunda karşı çıkanlar olur ve tartışma devam eder.⁶

1885 yılında yayımlanan *Victor Hugo* kitabından sonra realizm-romantizm konusu kapanmaz ve Halit Ziya, 14 Teşrin-i Sani 1887- 21 Mart 1888 arasında *Hizmet* gazetesinde bir seri makale yayımlar.⁷ Bu makaleler 1307\ 1891-1892 'de kitap olarak *Hikâye* başlığı altında yayımlanır. Halit Ziya, eserinde, realizmi, romantizme tercih ettiğini bildirir.⁸ Görüldüğü gibi Ahmet İhsan, romanlarını yazdığı 1892 yılında realizm akımından haberdardır; buna rağmen o, roman-

⁵ Çıkla 2004, s. 63.

⁶ Geniş bilgi için bk. Orhan Okay, *Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, İstanbul. 1969. ;Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat*, (hzl. Handan İnci), İstanbul,1999.

⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikâye*, (hzl. Nur Gürani Arslan), İstanbul. 1998, s. 7.

⁸ Uşaklıgil 1998, s. 7.

tizmi tercih etmiştir. Ahmet İhsan'ın amacı öğretici olmak ve doğru yolu göstermektir. Amaç böyle olunca realizm ister istemez Ahmet İhsan için uzak bir akım haline gelir.

ÜLFET

Ülfet, Ahmet İhsan'ın ilk romanıdır. Eser, önce *Servet-i Fünûn*'un 45. - 55. sayıları ve 21 Ocak 1892- 3 Mart 1892 tarihleri arasında tefrika edilir. Onun 1891'de yayımlandığı ileri sürülse de,⁹ roman, 1892'de dergide boy gösterir. Eser, daha sonra kitap olarak da basılır. Her ne kadar *Ülfet*'in kitaplaşmadığı belirtilse de¹⁰ onunun kitap olarak neşrinin iç kapağında yer alan "*Servet-i Fünûn Gazetesi'ne tefrika olarak derc olunduktan sonra ayrıca kitap halinde basılmıştır.*"¹¹ cümlesi, *Ülfet*'in basılıp yayımlandığı gerçeğini bize verir.

Ülfet'in özeti şöyledir: Babasıyla birlikte yaşayan, on altı yaşındaki *Ülfet* adlı güzel kız, evinden kaçmak için hazırlanır. Esirci Emine Hanım diye tanınan bir kadın, onu bir beyle evlendirme vaadiyle evden kaçırır. Emine Hanım, *Ülfet*'i kandırmıştır. Onu bir beyle evlendirmek yerine, dul, ihtiyar ve zengin Ramiz Efendi'ye odalık olarak satar. Kandırıldığını anlayan *Ülfet*, bu durumdan kurtulmanın çarelerini arar; ama daha sonra Ramiz Efendi'nin servetini düşünür, onun ölümünden sonra, bütün servetin kendisine kalacağını hayaliyle ona katlanmaya karar verir. Bir süre sonra da Ramiz Efendi'nin eşi olur. Ramiz Efendi'nin Âkil ve Nail adında ikiz yeğenleri vardır ve yirmi yaşında olan bu iki delikanlı, babaları vefat ettiği için anneleriyle beraber Râmiz Efendi'nin evinde kalırlar. Bir süre sonra *Ülfet*, Nail'e âşık olur ve ona yakınlaşmaya başlar. Nail, *Ülfet*'in bu yakınlığına kayıtsız kalamaz ve *Ülfet*, bir süre sonra tamamıyla Nail'e sahip olur. Nail vicdan azabı içinde kıvrılır ve bu ilişkiye son vermek ister. *Ülfet* ise aynı görüşte değildir. Aralarındaki ilişkiden Âkil haberdar olmuştur ve bunun üzerine *Ülfet*'i tehdit eder. Kendisiyle beraber olmazsa Nail ile aralarında geçenleri dayısına anlatacağını söyler. *Ülfet*, bu tehditten sonra Âkil'i oyalamaya başlar. Âkil ise sabırsızlanır ve bir gün *Ülfet*'i öpmek için ona yaklaşır. Tam bu sırada Ramiz Efendi, buldukları odanın kapısını açar ve onları görüp kalp krizi geçirir. Bir süre sonra da ölür. *Ülfet* dedikoduları önlemek için Âkil ile evlenir. Nail ise olanlardan sonra İzmir'e gider ve bir baş-

⁹ Ercilasun 1996, s. 32 ve s. 203. ; Orhan Koloğlu, "Tokgöz, Ahmet İhsan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul. 1999, s. 626. , Çıkla 2004, s.64. Bunun dışında *Ülfet*'in 1892 yılında kitap haline getirildiğini iddia edenler de mevcuttur: "Tokgöz, Ahmet İhsan", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C. 2., İstanbul. 2001, s. 828.

¹⁰ Ercilasun, 1996 , s. 32.

¹¹ Ahmet İhsan, *Ülfet*, Kostantiniyye. 1309.

kasıyla evlenir. Nail İzmir'deyken Ülfet, Âkil'i terk eder. Bunun üzerine Âkil, intihar eder. Roman, Âkil ve Nail'in anneleri Habibe Hanım'ın İstanbul'dan İzmir'e oğlunun yanına gelmesiyle son bulur.

Ahmet İhsan'ın *Ülfet* adlı romanı, dış yapısı itibariyle yüz doksan iki sayfadan oluşur. Roman, görünüşte on bölüm halinde düzenlenir; ama ne tefrikada ne de eserin kitap olarak neşrinde, sekizinci bölüm vardır. İkisinde de sekizinci bölüm atlanır, yedinci bölümden dokuzuncu bölüme geçilir. Bu bir dizgi hatası olabilir, şayet değilse teknik bir kusurdur. Dolayısıyla *Ülfet*, on değil, dokuz bölümden oluşur. Ahmet İhsan, eserini bölümler halinde yazar. Romanı bölümler halinde yazmanın belli amaçları ve faydaları vardır. Yaşamın kendisi de bölümler halindedir; romanı bölümlendirerek hayatın değişen engellemelerine anlatıyı parçalara ayırmak suretiyle dramatik bir biçim verilebilir; eser bölümlenerek okurun dikkati ve hayali kısa anlatı birimlerine uyarlanabilir.¹² Dolayısıyla Ahmet İhsan, romanını bölümler halinde yazar.

19. yüzyıla ait romanlarda mevcut genel kurgusal yapı *Ülfet*'te de vardır. Buna göre, ilk önce roman kişilerinin mutlu ve huzurlu yaşamları yansıtılır, daha sonra devreye bu mutlu hali bozucu bir unsur girer, genelde bu unsur âşık olunan kadındır, son evrede acıklı son ile karşı karşıya kalınır, iyiler mükâfatlandırılır, kötüler de cezalandırılır.¹³ *Ülfet*'te de şekil olarak aynı kurgusal yapı mevcuttur. Önce romanın baş figürünün çocukluğu, dengeli yaşamı ve saf hali anlatılır, daha sonra devreye bu figürün iyi halini bozucu bir unsur olan diğer baş figür girer. Olumsuz etken olan figür bir kadındır ve adı *Ülfet*'tir. Romanın son evresinde kötüler tam anlamıyla bir çöküntü yaşarlar. Kimisi hayatına son verir, kimisi rezil bir şekilde sürünür, kimisinin de aklı geç de olsa başına gelir. Dolayısıyla bu romanda da diğer Tanzimat yazarlarının eserlerinde olduğu gibi aynı yapı kullanılır.

Ülfet romanının kişileri ve bu kişilerin nitelikleri ise şöyledir:

Ülfet

Asıl adını bilmediğimiz bu figüre *Ülfet* adı, Kâhya Kadın tarafından verilir. Bu ad romanın da adı olur. *Ülfet*, on altı yaşında güzel bir kızdır. Babası ile birlikte fakir bir hayat yaşamaktadır ve gözü yükseklerdedir. Esirci Emine Hanım, "Seni Allah'ın emriyle bir beye vereceğim." diyerek kandırdığı *Ülfet*'i, eşini

¹² Philip Stevick, "Kurgusal Yapıtlarda Bölümler Kuramı", (çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), *Kitaplık*, S. 87, Ekim 2005, s.120-121.

¹³ Nurullah Çetin, "II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1878-1908)", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, *Türk Romanı Özel Sayısı*, Yıl 6, Sayı 65\66\67, Mayıs\ Haziran\ Temmuz 2002, s.46-47.

kaybeden ihtiyar Ramiz Efendi'ye "odalık" olarak satmak üzere baba ocağından kaçırtır.

Ülfet, kendine çok güvenir. Güzelliğinin fakındadır ve bir şeylere ulaşmak için risk almaktan kaçınmayan bir kişiliğe sahiptir. Bir şeyi yapmaya karar verdikten sonra onun için savaşmaya hazırdır. Verdiği karardan dönmez ve bundan vazgeçmek de onun büyük korkusudur.

Ülfet, bir tiptir. Roman kişisi, bir kavramı veya insanı temsil ediyorsa ona tip denir.¹⁴ Bu figür de temsilcilik görevini üstlendiği için tip olarak adlandırılmalıdır. Ülfet, gözünü para ve şehvet bürümüş, bunun için her şeyi yapan ve kendi mutluluğu için bencilce davranmaktan geri durmayan kadınların temsilcisidir.

Ramiz Efendi

Zahire tüccarı, yaşı altmışı geçmiş, düşünme yeteneği zayıflamış bir figürdür. Zengindir, Boğaziçi'nde yalısı, Cağaloğlu'nda konağı vardır. Otuz yıllık eşini kaybettikten iki yıl sonra, Ülfet 'i "odalık" olarak alır; ama daha sonra Ülfet, eşi olur. Eşini kaybetmiş kardeşi Habibe Hanım'ı ve oğulları Nail ile Âkil'i himaye eder.

Eşinin ölümü, aslında Ramiz Efendi'ye iyi gelir. Onu kaybettiği sıralarda bu duruma çok üzülen Ramiz Efendi, aradan zaman geçtikçe, bu ölümün kendisi için çok hayırlı olduğunu kavrar; çünkü otuz yıllık evlilikleri hır gür içinde geçer. Eşini kaybetmesiyle, kavganın da kesildiğini fark eden Ramiz Efendi, huzura kavuşur. Evlenme isteğinin asıl nedeni de budur. O, bu istekte kendini iki sebepten haklı görür: Birincisi vefat eden eşinin kendisine bir evlat verememesi, ikincisi de otuz yılın gürültüsünün acısını çıkarmak istemesidir.

Ramiz Efendi, romandaki olayların gelişmesinde çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen, yazar tarafından çok işlenmemiş bir figürdür. Sadece romanın başında ve sonunda iyi bir şekilde işlenir; ama romanın can alıcı kısmı olan bölümlerde, onunla pek karşılaşılmaz. Bu kişi, aynı zamanda karakter olarak adlandırılabilir bir figürdür.

Nail

Ramiz Efendi'nin kız kardeşi Habibe Hanım'ın ikiz çocuklarından biridir. Hali vakti iyi olan Ramiz Efendi tarafından himaye edilip, okutulur. Dayısı,

¹⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 99.

Nail'i Paris'te mühendis okulunda okutur. Romanın önemli figürlerindedir. Aynı zamanda Ülfet'in âşık olduğu kişidir.

Nail, beş sene boyunca kardeşiyle beraber Paris'te kalır. Çalışkan bir insandır, bu çalışkanlığı yüzünden, iki sene İstanbul'a gelmez; çünkü o, tatil zamanlarını da okulda geçirir. Nail, Paris Hendesehanesi'nden birincilikle mezun olur. Yirmi yaşındadır ve Âkil ile ikiz kardeştir; fakat birbirlerine huy olarak hiç benzemezler. Yirmi yaşında olmasına rağmen ileri görüşlü bir insandır. Nail, dayısının evlenme haberini duyduğu zaman pek sevinmez, bu durumun bir aile faciasına yol açacağını sezer. O, okulu bitirmesine rağmen hâlâ dayısının evinde kalmayı da uygun bulmaz. Bunun nedenini kendi de bilmez; fakat böyle olursa ileride rahat yüzü görmeyeceğini önceden görür. Bu durumu önceden sezmesine rağmen, evden ayrılamaz ve Ülfet'i sever.

Romanda Nail, bir karakter olarak çizilir; çünkü inandırıcı bir şekilde bizi şaşırtır. Okuyucu Nail'in kendinden hiç beklenmeyen davranışlar içerisinde olduğunu görür.

Âkil

Nail'in ikizi, Habibe Hanım'ın diğer oğlu. Ramiz Efendi, onu da Nail gibi okuması için Paris'e gönderir; ama o, okumaz. Ülfet'e ilgisi vardır. Romandaki olayların gelişmesinde büyük paya sahiptir.

Habibe Hanım'ın gözünde Âkil daha kıymetli evlattır. Âkil'in ta küçüklüğünden beri devam eden saçma sapan konuşmaları vardır. Bütün bunlar annesi hariç, onun çevresindeki bütün insanları rahatsız eder. Habibe Hanım'ın oğluna karşı takındığı bu tavır, Âkil'in münasebetsizliğini daha da artırır.

Âkil, alafranga züppe diye adlandırılabilir bir tiptir. Alafranga olup, aynı zamanda cahil olanların temsilcisidir.

Habibe Hanım

Ramiz Efendi'nin kız kardeşidir. Romanda Ramiz Efendi'nin ablası mı yoksa kız kardeşi mi olduğu konusunda bir belirsizlik vardır. Romanda ilk olarak "*Ramiz Efendi Boğaziçi'nde yalısında yazları oturur; evinde zevcesinin vefatından sonra kadın olarak, kendinden büyük bir hemşiresiyle bir kâhya kadın ve birkaç hizmetçiden başka kimse kalmamıştı*"¹⁵ ibaresi kullanılırken daha sonra "*Habibe Hanım biraderi üzerinde ziyade bir nüfuz peyda eylemiş idi. Habibe Hanım'ın büyüğü olduğu halde Ramiz Efendi yaşı ilerledikçe omzuna binen bâr-i sâl altında ezilmekte olduğun-*

¹⁵ Ahmet İhsan 1309, s.28.

*dan(...)*¹⁶ denilir. Hırçın bir kadındır ve zamanında Ramiz Efendi'nin ilk eşi ile çok kavga eder. Hatta onun vefatına bile sebep olur. Kadın vefat ettikten sonra, Habibe Hanım, çok üzülür, dört gün boyunca ağlar, kederlenir, kimseye sataşmaz ve hayatı boyunca Habibe Hanım'ın hiç kimseye sataşmadığı tek zaman, sadece bu dört gündür. Bu kederlenmelerinden dolayı da Ramiz Efendi'yi evlendirmek ister.

Emine Hanım

Nereden geldiği belirsiz bir esircidir; ancak kendisini çevreye Şam'dan gelmiş olarak tanıtır. Soran olursa, Şam'da askeriyede bulunan eşinin vefatının üzerine İstanbul'a geldiğini söyler. Yüksek tabakadan evlenecek olan beylere odalık hazırlar. Gelin bulmak isteyen anneler, Emine Hanım'a başvurur.

Emine Hanım, Ülfet'e bütün gerçekleri açıklamaz. Ona, kendisini bir beyin alacağı söylenir; ama Ülfet'in karşısına bir ihtiyar çıkar. Ülfet, Ramiz Efendi'nin evine kendisine öğretilen oyunu oynamak için gelir; ama bu oyunu genç bir beye karşı oynayacağını zanneder. Saadet ve zenginlik için, esirci Emine Hanım'ın ve Kâhya Kadın'ın oyununa ortak olur; fakat ihtiyar Ramiz Efendi'yi görünce hayal kırıklığına uğrar. Emine Hanım, romandaki işlevsel kişilerden olsa da, Ülfet'in Ramiz Efendi'ye odalık olarak satılmasını sağlaması açısından önemli bir figürdür; yani olayların gelişiminde etkin bir role sahiptir.

Romanda, Kâhya Kadın, Hayri Efendi, Fatıma Hanım, Hüseyin Efendi, Nail'in eşi ve oğlu, Ülfet'in evlendiği diğer kişi yalnızca isim olarak yazılırlar. Onların fizik ve ruh yapıları ile ilgili romanda bilgi verilmez.

Kâhya Kadın

Emine Hanım'ın baş kadınıdır. Evin alışverişinden sorumludur. Ülfet'i baba evinden kaçırarak Emine Hanım'ın evine getiren kişidir.

Hayri Efendi

Nail'in kayınpederidir. İzmir tüccarlarından. İzmir'e döndüğünde Nail'i karşılayan kişidir.

Fatıma Hanım

Nail'in dadısıdır. İzmir'de yaşar. Nail'e evlattan ziyade sevgi besler. Hüseyin Efendi ile evlendikten sonra Nail'in dadısına Fatıma Hanım adını takarlar.

¹⁶ Ahmet İhsan 1309, s.30.

Hüseyin Efendi

Fatıma Hanım'ın eşidir Önceden İstanbul'da yaşardı.

Nail'in Eşi

Adı belli değildir. İzmir tüccarından Hayri Efendi'nin kızıdır.

Nail'in Oğlu

Nail'in, evlendikten sonra bir oğlu olur. Çocuğun adı romanda verilmez.

Ülfet'in Evlendiği Diğer Kişi

Romanda kendisine dair bilgi yoktur.

Romana figüratif açıdan bakıldığında, 19. yüzyıl romanlarıyla benzer özellikler taşıdığı görülür. Ülfet figürü, Ramiz Efendi'ye 'kul cinsi' bir odalık olması için satılır. Böylelikle dönemin diğer romanlarında da sıkça görülen 'odalık' kavramıyla karşılaşılır.¹⁷ 19. yüzyıl edebiyatında, Batı'dan gelen önemli konulardan biri de esaret konusudur.¹⁸ Bu romanda da bütünüyle esircilik konusuna değinilmese de Esirci Emine vasıtasıyla esirciliğe yer verilir.

Nail ve Âkil dönemin diğer romanlarında çoklukla görüldüğü gibi babasız bir figürlerdendir.¹⁹ Beş yaşında babalarını kaybederler. Bu dönemin babasız kişilerinin çoğunluğunun başına gelen şeyler Âkil ve Nail'in de başına gelir. İkisi de şehvete kapılıp tehlikeye atılır. Her ne kadar onlara babalık yapan biri varsa da bu kişi, peşinden sürüklendikleri kadının eşidir ve aynı zamanda dayılarıdır. Baba olarak bildikleri ve saydıkları kişiye ihanet ederler. Bu, bir bakıma babaya edilen ihanettir.

İlk Türk romanlarında göze çarpan şeylerden biri de erkeklerin saflığı özellikle masumiyetidir.²⁰ Bu romanda da Nail masum erkek konumundadır. Masumdur; ama cinselliği uyanmış bir figürdür. Cinselliğin uyanması bu dönemin romancılarına göre kişiyi süflü lezzetlere götüreceği için kaçınılması gereken bir durumdur.²¹ Eserde de bu mesaj verilmeye çalışılır.

¹⁷ Geniş bilgi için bk. İsmail Parlatır, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, Ankara 1992.

¹⁸ Zeynep Kerman, "Tanzimat Devri Türk Edebiyatında 'Esaret' Temi ve Sergüzeşt Romanı", *Millî Kültür*, Aralık, 1981, s. 35.

¹⁹ Babasız figürler hakkında geniş bilgi için bk. Jale Parla, *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, 1993.

²⁰ Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu, İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey, Eylem ve Kurgusu, Kişilerin Yeni Boyutları, İşlenen Temalar, Üslup*, İstanbul. 1978, s. 122.

²¹ Parla 1993, s. 84.

Roman türünün temel unsurlarından bir tanesi de zamandır ve zaman, vaka zamanı ve anlatma zamanı olarak ikiye ayrılır.²² Vaka zamanı romanda anlatılan olayların geçtiği zamandır. Anlatma zamanı ise romanda anlatıcı tarafından görülen, öğrenilen şeyin daha sonra okuyucuya nakledildiği zamandır.²³ Bu romandaki anlatma zamanı ise, konuşulanları duyabilen, insanların tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibarî âleme has bir şekilde naklettiği andır.²⁴

Romanda vaka zamanı anlatılırken olayların geçtiği bütün zaman ayrıntısıyla verilmez. Yazar-anlatıcı okuyucuya sadece belli şeyleri anlatır. Bunun sebebini en güzel Maupassant, *Pierre et Jean* adlı eserinin önsözünde verir: “Her şeyi anlatmak imkânsız, çünkü hayatımızı dolduran bir sürü anlamsız olayları bir bir saymak için, her gün en azından bir cilt yazmak gerekir.”²⁵

Romanda ayrıca geriye dönüşler de mevcuttur. Hatta fazla sayıda dönüş vardır. Özellikle romanın sonunda geriye dönüş kullanılarak olaylar hem Nail’e hem de okuyucuya duyurulur.²⁶ Bu geriye dönüşler romana ayrı bir derinlik kazandırır. Bunlar lüzumsuz yere yapılan dönüşler değildir. Figürlerin durumlarını ve figürler arası ilişkiyi anlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu geriye dönüşlerden bir tanesine örnek verilirse: “*Ramiz Efendi’nin vefatından sonra bîçarenin nakd-i serveti olup Osmanlı Bankası’na mevdu’ beş bin lira ihtiyarın ciro-ları mucibince delikanlının olmuş, Boğaziçi’ndeki yalı ile konağın yarısı da teyzesi üzerinde olduğundan onlar ile birkaç parça akar hemşiresine intikal etmiş mütebakîsi tevsi-i intikal edilmemiş olduğundan dolayı mahlule kalmış idi.*”²⁷

Eserde, olaylar iki şehirde geçmektedir: İstanbul ve İzmir. En önemli şehir İstanbul’dur; çünkü olayların büyük bir kısmı burada geçer. İzmir’le, romanın son bölümü olan onuncu bölümde karşılaşılır. Nail, İstanbul’u bırakıp, İzmir’e yerleşir, burada evlenir ve bir çocuğu olur. Roman, İzmir’de son bulur. Paris de romanda adı geçen şehirlerdendir; ama romanın olayları burada geçmez. Yalnızca yazar-anlatıcı bize geçmişten bahsederken Paris’i anlatır. Bunun dışında mekân olarak Ramiz Efendi’nin Boğaziçi’ndeki yalısının ve Çağaloğlu’ndaki konağının odaları ön plandadır. Romanın önemli sahneleri bu odalarda geçer. Yalının bahçesi de bazı şeylerin gelişmesinde öneme sahiptir. Yalının, konağın

²² İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş*\2, Ankara. 2004, s. 73.

²³ Çetişli 2004, s. 74-76.

²⁴ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara. 2005, s. 116.

²⁵ Roland Bourneur, Real Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (çev. Hüseyin Gümüş), Ankara. 1989, s.121.

²⁶ Ercilasun 1996, s. 36.

²⁷ Ahmet İhsan 1309, s.175.

ve bunların içindeki odaların dışında roman için önemli olan bir diğer mekân da Âkil'in Ülfet ile konuştuğu Beyoğlu'ndaki mağazadır; çünkü bu mağazada konuşulanlardan sonra olaylar hızlı bir şekilde ilerler.

Ülfet romanının teknik öğelerine bakıldığında yazarın, romandaki temel anlatım yöntemlerinden olan; sahneleme, özetleme, anlatma ve gösterme yöntemlerinin²⁸ hepsini kullandığı görülür. Her yöntemin içinde farklı teknikler bulunur, dolayısıyla yöntem ve teknik bu bağlamda birbirinden ayrı şeylerdir: "Öykülemeye dayalı bir metindeki diğer teknik öğelerin hemen hepsi bu dört temel yöntemden birine aittir."²⁹ Ahmet İhsan, sahneleme yönteminin içinde bulunan diyalog, tasvir ve ayrıntılı eylem tekniklerinin hepsini kullanır. Özetleme yönteminin içindeki zaman atlaması ve olay genellemesi tekniklerini de kullanmıştır. Anlatma yöntemine ait olan, kişi tanıtımı, olay anlatımı, bütüncül geriye dönüş ve iç çözümleme teknikleri de romanda görülür; ancak iç çözümleme tekniği kendi içinde alt türlere ayrılır. Bu alt türler doğrudan iç çözümleme, dolaylı iç çözümleme ve aksiyonel iç çözümlemedir. Ülfet romanında aksiyonel iç çözümleme örneği yoktur. Son yöntem olan gösterme ise kendi içinde iç konuşma, bilinç akışı ve kısmi geriye dönüş tekniklerini barındırır. Eserde sadece iç konuşma tekniği kullanılır. Romanda kısmi geriye dönüş tekniği yoktur; çünkü "Figürü tanıtmaya, onun yetişme sürecini ve koşullarını yansıtmaya amacı taşıyan bütüncül geriye dönüşten farklı olarak bu teknikte, sınırları net çizilmemiş dar bir geçmiş kesiti içindeki aksiyonel/düşünsel durumun figür tarafından hatırlanması ve yine onun anlatımıyla aktarılması öncelenir."³⁰ Romanda figürün geçmişi hatırlayıp okura aktarması söz konusu olmadığı için bu teknik kullanılmamıştır. Dolayısıyla Ahmet İhsan, romanında anlatım yöntemlerinin hepsinden faydalanır; ancak yöntemlerin içindeki tekniklerin hepsini kullanmaz. Üstelik tekniklerin kiminden çokça, kiminden de az faydalanmıştır.

HAYER

Ahmet İhsan'ın ikinci romanı ise *Hayer*'dir. Bu eser de Ülfet gibi 1892'de *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilir. *Hayer*, *Servet-i Fünûn*'un 58.-72. sayıları ve 21 Nisan 1892-28 Temmuz 1892 tarihleri arasında yayımlanır. Buna rağmen romanın 1893 yılında tefrika edildiği de belirtilmektedir.³¹ *Hayer*'in *Servet-i Fünûn*'da

²⁸ Yöntem ve teknik konusunda geniş bilgi için bk. Hakan Sazyek, "Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması", *Folklor\ Edebiyat*, Sayı: 37, Cilt: 10, 2004\1, s. 103-118. ; Mehmet Tekin, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*, İstanbul. 2006.

²⁹ Sazyek 2004, s. 104.

³⁰ Sazyek 2004, s. 117.

³¹ "Tokgöz, Ahmet İhsan", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul. 1998, s. 367.

çıktıktan sonra; kitap halinde yayımlandığı iddia edilse de,³² o, kitap olarak basılmamıştır. *Haver*, dergi sayfalarında kalır, pek fazla dikkat çekmez.

Bu romanın özeti ise şöyledir: İstanbul kibarlarından olan Raci Bey, Sadiye Hanım'la evlidir; fakat çocuk sahibi değillerdir. Raci'nin arkadaşları, son zamanlarda onun çok değiştiğinden, halindeki tuhafıktan bahsederler; çünkü her zaman neşeli ve güler yüzlü olan Raci Bey son zamanlarda epey kederli görünüyordu. Bu konuyu kendisine açan arkadaşları, ona, halinden çok ürtüklerini söylerler ve Raci, bunun üzerine başından geçen her şeyi arkadaşlarına anlatmaya başlar: Raci'nin evinde Haver adında hizmetçi bir kız vardır. Haver'in kimi kimsesi yoktur ve hizmetçilik yaparak yaşamını sürdürür. Haver, Kastamonuludur ve Kastamonu'da Süleyman adındaki biri, kendisini sevmektedir; fakat Haver bu sevgiye karşılık vermez ve Süleyman'dan uzak olmanın verdiği rahatlıkla Raci'nin evinde yaşar. Raci, bir süre sonra Haver'in etkisinde kalmaya başlar ve ona âşık olur. Haver ise zaten eskiden beri beyine âşıktır. Bir gün Raci'nin Haver'e aşkını ilan etmesiyle bu ilişki başlar. Raci'nin eşi Sadiye Hanım'ın hiçbir şeyden haberi yoktur. Evde yasak bir aşk yaşanmaktadır, öyle ki bir süre sonra Haver hamile bile kalır. Sadiye'nin evde olmadığı bir gün Raci ile Haver bir odada konuşurlarken ve birbirlerine yakınlaşmışken Sadiye içeri girer ve onları yakalar. Sadiye'ye bu yasak aşkı haber veren ise Raci'ye âşık olan; ama aradığı karşılığı bulamayan evin diğer hizmetçisi Şöhret'tir. Bu karşılaşmadan sonra Haver ile Raci evi terk eder ve başka bir eve yerleşirler. Raci ile Sadiye ayrı evlerde yaşarlar; ama Sadiye'nin isteği üzerine olanlardan hiç kimseye bahsedilmez. Raci ile Haver evlenir. Haver bir süre sonra doğum yapar. Raci, bir gün evde yokken, Kastamonu'da bulunan, Haver'e âşık Süleyman gelir ve Haver'in başkasıyla evlenmesine katlanamadığı için Haver'i bıçaklar. Orada bulunan kayıkçılar, Süleyman'ı, kafasına kürekle vurarak öldürürler. Haver, ise ağır yaralı yatmaktadır. Bir süre sonra Raci döner ve Haver, son nefesini verir. Doğan bebek, Haver'in yakını olan bir kadına bırakılır. Bütün bunları Raci arkadaşlarına anlatır; yani roman figürü olayları arkadaşlarına anlatırken, okuyucu da o sırada her şeyi öğrenir. Raci, tüm bu yaşananlardan sonra intihara kalkışır. Tam kendini öldürecekken, odaya kucağında Haver'in bebeğiyle Sadiye girer ve onu engeller. Raci ve Sadiye birbirlerine sarılırlar ve roman biter.

Haver, bölümler halinde düzenlenmiştir. Eserde yirmi dokuz bölüm vardır; fakat dizgi mi yoksa yazıdan mı kaynaklandığı belli olmayan bir yanlışla iki

---

³² Çankaya 1969, s. 239.

verde bölüm atlaması yapılmıştır. Altıncı bölümden hemen sekizinci bölüme, yirmi dördüncü bölümden hemen yirmi altıncı bölüme geçilmiştir. Rakam yazımında yanlışlıklar vardır. Dolayısıyla *Haver*, her ne kadar yirmi dokuz bölüm olarak görünüyorsa da yirmi yedi bölümdür. Ahmet İhsan bu romanını da *Ülfet* gibi bölümlere ayırarak yazmayı uygun bulur. *Ülfet*'i değerlendirirken belirttiğimiz gibi romanın bölümlendirilmesi okurun dikkatinin ve hayalinin kısa anlatı birimlerine kaymasını sağlar.³³

Roman genel kurgusal yapı itibarıyla *Ülfet*'ten ve bildiğimiz 19. yüzyıl romanından biraz farklılık gösterir. Yukarıda belirtildiği gibi bu devir romanında bilindik bir kurgusal yapı vardır. *Haver*'de, bahsedilen kurgusal yapının üçüncü evresine pek uyulmaz. İlk evrede baş figürün bozulmamış halleri verilir, ikinci evrede onun bu halini bozan bir unsur devreye girer ki bu da romanın diğer figürü olan Haver adlı kişidir. Üçüncü evrede acıklı bir son oluşur; ama figür hayatına tam son vereceken kurtulur.

Haver romanının kişileri ve bu kişilerin nitelikleri ise şöyledir:

Haver

Raci'nin evinde çalışan hizmetçi kızdır. Köle olarak da adlandırılabilir. Evin evli beyi Raci ile aşk yaşar. Haver, her ne kadar hanımının beyi ile birlikte olarak, onunla yasak bir aşk yaşayarak, bir suç işlemiş olsa da romanda okuyucunun gözünde hep masum görünür. Eserde, ne yazar-anlatıcı, ne de figür-anlatıcı olan Raci tarafından onun aleyhinde kötü bir söz söylenir. Dolayısıyla okuyucu, ona her zaman merhamet duyar ve onun yaptıklarına kızmaz.

Haver, *Ülfet*'le karşılaştırıldığında, aralarında çok fark olduğu görülür. İkisi de aynı günahı işler, bir yasak aşka doğru yönelirler; fakat bunu *Ülfet* şeytanca ve bencilce yaparken, Haver vicdan azapları duyarak yapar. Yaptıklarından çok pişman olan Haver, Raci'ye bunun için yalvarır. Raci, Haver'deki ruh halini anlamakta güçlük çeker; çünkü o, sevinçliyse bir anda hüznü, hüznülyse bir anda sevinçli olabilmektedir. Bu, Haver'in içindeki hesaplaşmayla açıklanabilir. O, bir yandan beyini delicesine sever, onun gibi bir insanın kendisini sevmesinden ötürü gurur duyar; ama bir yanda da her şeyi olarak gördüğü hanımına ihanet ettiği için vicdan azabı çeker.

Haver, romanda bir karakter özelliği gösterir. O, bir tip değildir; çünkü toplumdaki belli insanları temsil etmez. Üstelik hep aynı da değildir, değişim gösterir. İyi ve namuslu bir insan olarak bir hata yapar ve evli olan beyiyle aşk ya-

³³ Stevick 2005 , s.120-121.

şar, hatta ondan hamile kalır. Bu yüzden Haver'e düz karakter; yani tip dene-
mez. Haver, yaptıklarıyla okuyucuyu şaşırtır.

Kerkükzade Raci Efendi

Nazik, kibirsiz, gurursuz, yakışıklı bir beydir. Boğaziçi'nde yalısı, İstan-
bul'da konağı vardır. Sadiye ile evlidir. Hizmetçisi Haver ile aşk yaşar.

Raci, bütün iyi ve doğru hallerine rağmen eşine sadakatsizlik eden bir fi-
gürdür. Bu durumdan rahatsız olmaz ve yaptıklarını asla eşine sezdirmez.
Sadiye'ye karşı sadakatsiz olduğu zamanlar, ona daha sıcak davranır ve onu
daha çok sever. Bu, bir tür vicdan azabıdır. Raci, romanda Haver gibi, tip ola-
rak değil de karakter olarak karşımıza çıkar; çünkü o, tip kavramına uymaz. İyi,
dürüst, doğru olarak bilinen Raci'yi arkadaşları bile hayretle karşılar. Romanın
başında bize tanıtılan Raci'nin daha sonra yaptıkları, okuyucuda hayret uyan-
dırır. Bu da onun bir karakter olduğunu gösterir.

Sadiye

Evin beyi Raci'nin eşidir. Kendisi kibar ve zengin bir aileye mensuptur.
Raci'ye çocuk verememiştir.

Sadiye, ruhsal özellikleri bakımından da Raci'ye tam anlamıyla eştir. Birbir-
lerine o kadar yakışır ki onların evleneceklerini duyanlar "Allah için küfv"
derler ve kimse onların evliliğine dil uzatamaz. Sadiye'nin en önemli özellikle-
rinden biri de eğlenceye, gezmeye aşırı düşkün olmasıdır. Raci, çocukları olma-
dığından çok üzgündür; ama evlerine bir "mini mini" yavrunun da girmesini
ister. Bunu o kadar çok ister ki, hatta bir ara odalık almayı veya tekrar evlen-
meyi bile düşünür; ama çocuksuzlukta kabahatin kendisinde mi, yoksa eşinde
mi olduğunu bilemediğinden elinden bir şey gelmez; fakat içten içe de
Sadiye'yi suçlar. Sadiye ise eğlencesiyle hizmetçileriyle, halâyıklarıyla, süsüyle
uğraşmaktan bu konuyu düşünmeye vakit bulamaz.

Sadiye her ne kadar romanda çok önemli bir figür gibi gözükmese de as-
lında Haver ve Raci kadar önemlidir; çünkü romanın kilit isimlerindedir ve
olayların gelişmesinde büyük rol oynar.

Süleyman

Romanda ikinci derece şahıstır; fakat eserin sonunu da belirleyen odur.
Kastamonu'da yaşar, oradayken Haver'e âşık olur ve onu ister. Haver ona var-
mak istemez. Romanın sonunda Haver'i bıçaklar ve ölmesine sebep olur.

Süleyman, roman boyunca karşımıza pek çıkmaz. Ona dair ilk bilgi Kastamonu'daki imam Salim bin Zeynel'den öğrenilir. İmamın Haver'e yazdığı mektupta Süleyman'a dair bilgiler vardır. Daha sonra Haver, Raci'nin sorusu üzerine Süleyman'ın kim olduğunu açıklar. Bu açıklamadan uzun bir süre sonra imamdan bir mektup daha gelir ve burada da Süleyman'a dair bilgiler vardır. Bu mektupları okudukça ve Süleyman'ı esas bir figür olarak romanda göremedikçe, okur onu önemsemez; fakat Süleyman romanın sonunda ortaya çıkar ve Haver'i bıçaklar, ölmesine sebep olur; ama bu bıçaklama yazar-anlatıcıdan değil de figür-anlatıcıdan öğrenilir. Figür-anlatıcı Haver'in bıçaklanmasını bizzat görmüş de değildir. O da başkalarından duyar ve arkadaşlarına anlatır.

Süleyman romandaki konumuyla seven; ama sevilmeyen, karşılık alamadığı için de deliye dönen kişidir. O, eserde, tip olarak değerlendirilmelidir; çünkü o toplumdaki, sevgisine karşılık alamadığında sevdiğini öldüren erkeklerin temsilcisidir. Dolayısıyla Süleyman okuyucuyu hiç şaşırtmaz. O, romanda her ne kadar fazla işlenirse de önemli bir karşı güçtür.

Şöhret

Şöhret de Süleyman gibi fazla işlenmemiştir; fakat romanda olayların gelişimi açısından önemli bir yeri vardır. Haver gibi evde hizmetçidir, Haver ile Raci arasındaki aşkı fark eder ve bir mektupla Sadiye'ye haber verir.

Romanda, Süleyman nasıl Haver için bir karşı güçse, Şöhret de Raci için bir karşı güçtür. Şöhret, romanda daha farklı bir şekilde gösterilir. Okuyucu Süleyman'a dair şeyleri okudukça, Süleyman ne kadar kötü olursa olsun, hatta Haver'i öldürmüş dahi olsa ona karşı nefret duygularıyla yaklaşmaz. Belki de onun aşkına duyulan saygıdan ve bu durumda düştüğü acizlikten dolayı ona acındığından, bu böyledir; fakat aynı şey Şöhret için geçerli değildir. Şöhret de gizliden gizliye Raci'ye âşıktır ve Raci ile Haver'i ayırmak için Sadiye'ye bir mektup yazar. Sadiye, bu mektup üzerine eve gelip ikisini yakalar. Okuyucu Şöhret ne yaparsa yapsın ona nefretle yaklaşır; çünkü Ahmet İhsan okuyucunun böyle hissetmesini gerektirecek şekilde yazmıştır romanını. Dolayısıyla okuyucu, Şöhret'e karşı duyduğu nefreti Süleyman'a karşı duymaz. Bunda romandaki figür-anlatıcının etkisi büyüktür. Figür-anlatıcı kendi bakış açısından olayları gördüğü ve yorumladığı için okuyucu da hep o bakış açısıyla bakar.

Recep

Raci'nin evindeki çalışanlardandır. Haver'e âşık olur ve onunla evlenmek ister. Recep'in Haver'le evlenme isteği Raci üzerinde olumsuz etki yapar. Çok

sinirlenir ve Haver'i çok kıskanır. Bu ruh haliyle bahçede dolaşırken Şöhret'e çarpar ve ondan bu konuda faydalanmaya karar verir. Şöhret'ten Haver'in birisine karşı sevda duyduğunu; fakat bu kişinin ne Recep, ne aşçı, ne de seyis olduğunu öğrenir. Şöhret, Haver'in Recep'in teklifini kabul etmeyeceğinden emindir; fakat bir de Raci'nin konuşmasını ister. Belki bu sayede Haver fikrini değiştirecektir. Bunun üzerine Raci, Şöhret'ten Haver'i çağırmasını ister. Raci ile Haver, Recep hakkında konuşmaya başlarlar. Sonuç olarak, Haver, Recep ile evlenmek istemez.

Hacı Şükrü Efendi

Henüz evlenmemiş bir ihtiyardır. Raci'nin dostudur. Hacı Şükrü'nün fiziksel özelliklerine dair hiçbir bilgi yoktur; ama romandan onun ileri görüşlü bir insan olduğu ve bazı şeyleri önceden sezebildiği anlaşılır. Hacı Şükrü Efendi, Raci'yi iyi tanır ve onun intihar etmesinden korkar. Şüphelenmekte de hiç haksız değildir; çünkü romanın sonunda Raci, intihara kalkışır.

Raif Efendi

Ressamdır, yaptığı tabloları yüksek ücretle Avrupa'ya satar. Raci'nin arkadaşlarındandır.

Raik Bey

Raci'nin ailesine doktorluk eder. Raci'nin samimi arkadaşlarındandır.

Mehmet Âsaf Bey

Gençtir, zengindir, rahat bir yaşamı vardır. Raci'nin arkadaşlarındandır.

Hafize Kadın

Haver'in annesini çok sevdiği için Haver'e annelik etmiş ve daima onu korumuş olan bir ihtiyar kadın. Romanın sonlarında İstanbul'a gelecektir.

Süt Nine

Raci'yi pek seven ninesi. Güngörmüş geçirmiş kadınlardandır. Firuzağa'daki evde Haver'le beraber kalır.

Salim Bin Zeynel

Romanda figür olarak sadece mektuplarda mevcuttur. Haver'e mektup yazıp Kastamonu'dan haberler verir.

Haver, romanda bir hizmetçi, besleme olarak tanıtılır. Aslında Haver bir köledir. Kölelerin vazifesi tamamıyla eve dairedir ve hizmetçiliktir, bunun di-

şında hanımlarının hizmetine de bağlıdırlar.³⁴ Bu özellikler Haver'de de bulunduğu için o bir köle olarak tanımlanmalıdır. Buradan yola çıkılarak, dönemin diğer romanlarında işlenen 'kölelik' kavramının bu eserde de karşımıza çıktığı belirtilebilir.

Eserdeki bir diğer köle ise Şöhret'tir. Kendisi Çerkes'dir ve bu hiç şaşırtıcı değildir; Osmanlı'da kölelerin geldiği ana kapılardan bir tanesi de Kafkas bölgesidir ki Çerkes, Abana, Gürcü köleler Kafkasya'dan gelirdi.³⁵ Eser, bu yönüyle de dönem romanlarıyla koşutluk gösterir.

Haver romanı anlatıcı açısından irdelenirse görülür ki bu eserde iki adet anlatıcı vardır. Biri yazar-anlatıcı dediğimiz Tanzimat edebiyatında bulunan anlatıcı, diğeri ise figür anlatıcıdır. Anlatıcının yazar-anlatıcı olarak tanımlanmasının sebebi ise şudur: *"Onun tarihi seyirini- özellikle kendi öyküleme geleneğimizi ölçüt alarak- hatırladığımızda, tam anlamıyla her şeye egemen bir kişiyle karşılaşırız. Bu egemenlik, 19. yüzyıl Osmanlı-Türk romanında 'yazar-anlatıcı' düzeyindedir. Anılan yüzyılın sonlarında terk edilmeye başlanan ve bugün artık çok büyük bir teknik hata olarak kabul edilen bu anlatıcı tipi, dönemin sosyokültürel koşullarının ürünüdür."*³⁶ Tanzimat dönemi yazarları, romanı bir araç olarak görürler, dolayısıyla eserlerini didaktik bir tutumla yazarlar. Okuyucuyu eğitmek ve ahlâk dersi vermek amacıyla yazılan bu romanlardaki anlatıcı, okuyucuyla sohbet eder, metne müdahale eder, eseri bizzat kendisi anlatır.³⁷ Dolayısıyla Tanzimat romanına özgü olan bu anlatıcı tipine yazar-anlatıcı adı verilir. Servet-i Fünûn romanıyla beraber yazar-anlatıcı ortadan kalkar, yerini hayalî anlatıcı adı verilen anlatıcıya bırakır.³⁸

Figür anlatıcı kendi içinde ikiye ayrılır: 1) Anlatının figürü olan anlatıcı 2) Tanık olan anlatıcı. İkinci tür anlatıcı "ben" der; fakat gerçek anlamda romanın figürü değildir, sadece olaylara tanıklık eder ve romanda ikincil bir rol üstlenir.³⁹ Haver'de birinci tür figür anlatıcı mevcuttur; yani başkişinin anlatıcılığı vardır.

Ülfet romanı incelenirken de belirtildiği gibi zaman, vaka zamanı ve anlatma zamanı olmak üzere ikiye ayrılır. Romanda iki anlatıcı olduğu için her iki

³⁴ Parlatır 1992 , s. 15.

³⁵ Parlatır 1992 , s.12.

³⁶ Sazyek 2004 , s. 108.

³⁷ Sazyek 2004 , s.108.

³⁸ Sazyek 2004 ,s.109.

³⁹ Michel Raimond, "Öykülemenin Sorunları", (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), *Kitap-lık*, S. 100, Aralık 2006, s. 104.

anlatıcının ayrı ayrı vaka zamanı ve anlatma zamanı vardır. Yazar-anlatıcının anlattıklarının anlatma zamanı ise, konuşulanları duyabilen, insanların tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibârî âleme has bir şekilde naklettiği andır.⁴⁰

Yazar-anlatıcının anlattıklarının vaka zamanı başkadır. Yazar-anlatıcı uzun bir kişi tanıtımı yaptıktan sonra romanın zamanı hakkında şu bilgiyi verir. “*Hi-kâyemizin zaman-ı cereyânında Temmuz’un ibtidasındaki sıcak günlerin birinde dahi Raci’nin arkadaşları Anadolu Hisarı’ndaki yalının denize nazır ve serin bahçesinde oturuyorlardı.*”⁴¹ Zaman Temmuz’un başıdır ve akşamdır. Akşam olduğu yazar-anlatıcının şu sözlerinden anlaşılır: “*Bu akşamki misafirler Mehmet Âsâf Bey, Hacı Şükrü Efendi, Raif Efendi, Raik Bey’den ibaret idi.*”⁴² Saat ondur ve Raci’nin arkadaşları Raci’nin evinin bahçesinde konuşurlar. Bu konuşmanın üzerine Raci gelir ve hep beraber yemek yerler. Yemekten sonraki zamanın durumunu yazar-anlatıcı şöyle anlatır: “*Saat bir olmuş, misafirler sofradan kalkmak üzere bulunmuş idi.*”⁴³ Yemekler yendikten ve kahveler içildikten sonra Raci başından geçenleri anlatmaya başlar. Böylelikle yazar-anlatıcı ortadan çekilir ve devreye figür anlatıcı girer; ama ara sıra da yazar-anlatıcı kendini gösterir. Figür anlatıcının anlattığı kısımlardaki zaman ise başkadır. Vaka zamanına dair, figür anlatıcı şu bilgileri verir: “*Geçen sene de bizim hanım yine böyle teyzesine gitmiş idi. Hem evce gitmişlerdi, burada yalıda sayıs ile Ayoaz ve haremde Haver ve kâhya kadından başka hemen kimse kalmamıştı. Emektar hizmetkârım Recep de İzmit’teki amcasının vefatından dolayı benden on beş gün izin isteyip gitmiş idi, o akşam yine bir mutâd yalya geldim, nasılsa yalnız kalacağımı unutarak misafir getirmedim.*”⁴⁴ Görüldüğü gibi figür anlatıcının vaka zamanı, yazar-anlatıcının bir sene öncesidir. Figür anlatıcı, yazar-anlatıcının vaka zamanından bir sene önceki bir nisan ayından bahsederek anlatmaya başlar. Yazar-anlatıcının zamanı temmuz ayında başlarken, figür anlatıcının bir sene önceki nisan ayında başlar; yani figür anlatıcı ile yazar-anlatıcının zamanları arasında bir sene üç ay vardır. Figür anlatıcı dinleyicilere bu bir sene üç ay içerisinde geçenleri anlatır.

Figür anlatıcının anlatma zamanı ise, yazar-anlatıcının vaka zamanıdır; yani roman bütüncül geriye dönüşle oluşturulduğu için zamanlar birbirinin içine geçer. Yazar-anlatıcıya göre vaka zamanı olan şey, figür anlatıcıya göre anlatma zamanı olur.

⁴⁰ Aktaş 2005, s. 116.

⁴¹ Ahmet İhsan, Haver, *Servet-i Fünûn*, S. 58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

⁴² Agt., s. 93.

⁴³ Agt., s. 95.

⁴⁴ Agd., S. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.109.

Roman, mekân olarak- figür anlatıcının anlattıkları temel alınırsa- yalı başta olmak üzere çeşitli yerlerde geçer. Olaylar daha sonra Firuzağa'daki evde ve Ayastefanos'ta devam eder. Romanda sık sık Bursa'ya gidilir ve bir kısım olay da burada gerçekleşir. Yazar-anlatıcının anlattığı kısımlar Raci'nin evinin bahçesinde başlar, Raci'nin anlatmaya başlamasıyla beraber evin içine girilir, Raci anlatmasını bitirdiğinde yeniden yazar-anlatıcı devreye girer ve mekân yine Raci'nin evidir. Raci'nin evi, roman için en önemli mekândır.

Bursa'nın dışında mekân olarak bir de Kastamonu vardır. Yalnız Kastamonu'nun konumu Bursa'dan farklıdır. Eserde, figürler Bursa'ya gidip mekân değişikliği yaparlar; ama Kastamonu'ya hiç gidilmez. Kastamonu, adı sıkça geçen; fakat mektuplarda ya da figürlerin geçmişlerinde karşımıza çıkan bir şehirdir.⁴⁵

Romanda adı geçen; fakat orada yaşanan olayların okuyucuya anlatılmadığı bir yer de Değirmendere'dir. Değirmendere Sadiye'nin gittiği ve vakit geçirdiği bir yerdir. Oraya dair ilk cümleler figür-anlatıcının ağzından verilir. Sadiye ile Raci Bursa'ya gider. Haversiz hiçbir şeyden zevk almayan Raci, Bursa'dan çabuk sıkılır ve İstanbul'a dönmek ister. Bursa'dayken Sadiye'ye bir mektup gelir. Figür -anlatıcı bu durumu şöyle aktarır: "*İstanbul'a döndük. Zevcem Bursa'da iken teyzesinden bir mektup almış, teyzesi Sadiye'yi Değirmendere'deki çiftliğe davet etmiş idi. İstanbul'a avdeti bu davete icabet için arzulamış olduğundan İstanbul'a geldiğimiz gibi Sadiye Değirmendere'ye hareket eyledi.*"⁴⁶ Sadiye uzun müddet Değirmendere'de kalır, öyle ki o oradayken Raci, Haver'e ilân-ı aşk eder ve aralarındaki ilişki ilerler. "*Sadiye ise Değirmenderesi'nde idi eğlencesinde, gezmesinde devam ediyordu, o bir anlık olan nedameti unutmuydu, ben de hiç ses çıkarmıyordum.*"⁴⁷

⁴⁵ Kastamonu Ahmet İhsan tarafından tesadüfî olarak kullanılmış değildir; çünkü Ahmet İhsan, Kastamonuludur. Ahmet İhsan, Kastamonu'ya nasıl gittiğini şöyle anlatır: "*Babam o tarihlerde muhasebeci ve defterdarlıkta gezerdi. Bu gezmeler sırasında kırk günlük yavruyken Trabzon üzerinden Kastamonu'ya gitmişiz.*" [bk. Ahmet İhsan, "Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler", Servet-i Fünûn, S. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.] Kastamonu Ahmet İhsan'ın gözünde önemlidir; çünkü orada yürür: "*Babam muhasebecilikte, defterdarlıkta dolaşır olduğu için Erzurum'da doğmuş, Kastamonu'da yürümüş, Üşküdra'da mektebe başlamış, sonra bir aralık Boğaziçi'nde aile ocağımız olan Vaniköyü'nde zaman geçirdikten sonra Şam Rüşdiyesi'nde ilk tahsilimi yapmıştım.*" [bk. Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım (1889-1908)*, 1930, s. 1.] Babasının bunca yer gezmesine rağmen Ahmet İhsan, aslen Kastamonuludur. Dedesinin babası saraç Abdurrahman Ağa Taşköprü kazasından İstanbul'a göçer. [bk. Ercilasun 1996, s. 3.] Dolayısıyla hayatında bir manası olan Kastamonu, Ahmet İhsan'ın romanına da girer.

⁴⁶ Agd., S. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892), s.206.

⁴⁷ Agd., S. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

Ahmet İhsan'ın romanında Değirmendere'den bahsetmesi tesadüfî değildir. 1892'de yazdığı eserinde sadece bir isim olarak verdiği Değirmendere, sonraki senelerde Ahmet İhsan için çok önemli bir yer tutar.⁴⁸

Bu romanda da *Ülfet*'te olduğu gibi yazar, bütün anlatım yöntemlerini kullanır; ancak yöntemlere ait olan bazı teknikleri kullanmaz. Sahneleme yönteminin içindeki üç teknik de kullanılmıştır. Yazar, özetleme yönteminin içinde bulunan zaman atlaması ve olay genellemesi tekniklerinden de faydalanır. Anlatım yönteminde de yararlanan yazar, sadece bu yöntemin içindeki dolaylı iç çözümleme ve aksiyonel iç çözümleme tekniklerini kullanmaz. Bu yöntemine ait olan kişi tanıtımı, olay anlatımı, bütüncül geriye dönüş ve doğrudan iç çözümleme tekniklerinden yararlanır.⁴⁹ Tıpkı *Ülfet* romanında olduğu gibi bu romanda da aynı sebeplerden gösterme yöntemine ait olan bilinç akışı ve kısmî geriye dönüş teknikleri kullanılmaz; ama iç konuşma tekniği kullanılır. Romanda *Ülfet*'ten farklı olarak iki teknik daha kullanılır. Bunlardan biri mektup tekniğidir.⁵⁰ Eserde önemli bir konuma sahiptir. Diğer teknik ise montaj tekniğidir.⁵¹ *Haver* romanında bu teknik yalnız bir kere kullanılsa da, böyle bir tekniğin kullanılması esere zenginlik katar.

Sonuç

Ahmet İhsan'ın romanlarının neden dönemin diğer romanları kadar ünlenmediğine bakılırsa şu sebep görülür: Her şeyden önce Ahmet İhsan, bir romancı değil, matbaacı ve gazeteci olarak tanınmış, ün kazanmıştır. O, *Servet-i Fünûn* dergisinin sahibidir ve kendini matbaada baskı tekniklerini geliştirmeye adanmış biridir. Etrafında bu şekilde tanınan Ahmet İhsan'ın 1892 yılında iki roman yazması, onun romancı olarak tanınmasını sağlayamaz; çünkü matbaacı ve gazeteci kimliği, romancı kimliğinin önüne geçer. Romancı olarak kendini kabul ettirebilmesi için daha başarılı eserler ortaya koymalı; yani farklılığıyla dönemin edebiyatını sarsmalıydı. Aynı zamanda iki romanla yetinmeyip sonraki yıllarda da eserler kaleme almaya devam etmeliydi; ama o, kendini romancılık bakımından pek yetkin bulmamış olacak ki yazmaya devam etmez.

⁴⁸ Öyle ki daha Yeşilköy'de otururken, 1905 yılında Değirmendere'den bir arsa alır. [bk. Hasan Kolcu, "Değirmendere-Garipler Mezarlığı'nın Bir Mühim Sâkini: Ahmet İhsan (Tokgöz)", 1. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, 20-22 Nisan 2006 Kocaeli, C. II, Kocaeli 2007, s. 759.] Yeşilköy'de otururken hafta sonlarını geçirmek için gittiği, Cumhuriyet döneminde de yerleştiği Değirmendere, görüldüğü gibi daha 1892 yılında Ahmet İhsan'ın zihninde mevcuttur.

⁴⁹ Bu tekniklerin içeriği hakkında geniş bilgi için bk. Sazyek 2004.

⁵⁰ Geniş bilgi için bk. Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İstanbul. 2002.

⁵¹ Geniş bilgi için bk. Hakan Sazyek, "Roman Terimleri Sözlüğü'nden Örnekler", *Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 1, Güz 2008, s. 78.

Ahmet İhsan, *Ülfet* ve *Haver* adındaki iki romanıyla edebiyatımıza katkıda bulunmuş; ama göz ardı edilmiştir. Bu iki eser konusuyla, kişileriyle, olaylarının geçtiği mekânlarıyla ve kullanılan yöntem ve teknikleriyle bahsedilen dönemin romanlarının örneği olmakla beraber, kendine has özellikler de taşımaktadır. Her iki romanın başkişileri, gerek fiziksel, gerek ruhsal açıdan olsun canlı bir şekilde verilir. Üstelik, romanlarda okuyucunun hiç ummadığı kişiler, olayların gelişiminde önemli birer rol oynarlar ve okuyucuyu şaşırtırlar. Bu açıdan yaklaşıldığında Ahmet İhsan'ın merak ögesini iyi bir şekilde kullandığı görülür. Her ne kadar her iki eserde de başta olaylar durağan olsa da, sonlarına doğru hızlanır ve bununla beraber okuyucunun merakı da artar. Özellikle *Ülfet*, konu bakımından *Aşk-ı Memnu*'yu hatırlatır ve bu eser, işlenen konu açısından, *Aşk-ı Memnu*'dan birkaç yıl önce yazılmış, onun daha basit ve sanatsal yönü çok daha az olan bir benzeri gibidir. Halit Ziya, *Ülfet*'ten birkaç yıl sonra aynı konuyu mükemmel bir şekilde işlemiş ve edebiyat tarihine adını yazdırmıştır.

Ülfet ve *Haver*, Tanzimat dönemi romanının özelliklerini taşır. Dolayısıyla bu iki eser de, 19. yüzyılın diğer romanları içerisinde gereken yeri almalıdır. Ahmet İhsan, sadece *Matbuat Hatıralarım* adlı eserin yazarı ya da *Seroet-i Fünûn* dergisinin kurucusu değil, aynı zamanda, Tanzimat dönemi romancısı olarak da hatırlanmalıdır. Onun bu yönü de bilinmeli ve hakkı teslim edilmelidir. ©

KAYNAKLAR

- Ahmet İhsan [Tokgöz], *Haver, Servet-i Fünûn*, S. 58. , 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892).
- Ahmet İhsan[Tokgöz], *Haver, Servet-i Fünûn*, S. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892).
- Ahmet İhsan[Tokgöz], *Haver, Servet-i Fünûn*, S. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892).
- Ahmet İhsan[Tokgöz], *Haver, Servet-i Fünûn*, S. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892).
- Ahmet İhsan[Tokgöz], *Ülfet, Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantniyye*, 1309.
- Ahmet İhsan[Tokgöz], *Matbuat Hatıralarım (1889-1908)*, Ahmet İhsan Matbaası Limited Şirketi, 1930.
- Ahmet İhsan[Tokgöz], “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, *Servet-i Fünûn*, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937.
- AKTAŞ, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, 7. bs. , Ankara. 2005.
- Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat*, (hızl. Handan İnci), YKY, İstanbul. 1999.
- BOURNEUR, Roland, OUELLET, Real, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (çev. Hüseyin Gümüş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1989.
- ÇANKAYA, Ali, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. 3, Ankara 1969.
- ÇETİN, Nurullah, “II. Abdülhamit Devri Türk Romanı (1878-1908)”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, 34-52.
- ÇETİŞLİ, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş\2*, Akçağ Yayınları, Ankara. 2004.
- ÇIKLA, Selçuk, *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara. 2004.
- DİNO, Güzin, *Türk Romanının Doğuşu, İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey, Eylem ve Kurgusu, Kişilerin Yeni Boyutları, İşlenen Temalar, Üslup*, Cem Yayınevi, İstanbul. 1978.
- ERCİLASUN, Bilge, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1996.
- KEFELİ, Emel, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, Kitabevi, İstanbul. 2002.
- KERMAN, Zeynep, “Tanzimat Devri Türk Edebiyatında ‘Esaret’ Temi ve Sergüzeşt Romanı”, *Millî Kültür*, Aralık, 1981, s. 35.
- KOLCU, Hasan, “Değirmendere-Garipler Mezarlığı’nın Bir Mühim Sâkini: Ahmet İhsan (Tokgöz)”, *1. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*,

20-22 Nisan 2006 Kocaeli, C. II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 9, Kocaeli 2007.

Meşhur Adamlar Ansiklopedisi, C. 2. , Forma 26. , İstanbul. 1933-1935.

OKAY, Orhan, *Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, Hareket Yayınları, İstanbul. 1969.

PARLA, Jale, *Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yayınları, 2. bs. , İstanbul. 1993.

PARLATIR, İsmail, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

RAİMOND, Michel, *“Öykülemenin Sorunları”*, (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), Kitaplık, S. 100, Aralık 2006.

SAZYEK, Hakan, *“Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması”*, *Folklor\Edebiyat*, Sayı: 37, Cilt: 10, 2004\1, s. 103-118.

SAZYEK, Hakan, *“ ‘Roman Terimleri Sözlüğü’ nden Örnekler”*, *Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı: 1, Güz 2008, s.59-91.

STEVIĆK, Philip, *“Kurgusal Yapıtlarda Bölümler Kuramı”*, (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), *Kitaplık*, S. 87, Ekim 2005 , s.114-122.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2., İstanbul. 2001.

TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*, Ötüken Neşriyat, 5. bs. , İstanbul. 2006.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 8. , İstanbul. 1998.

Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, 2. bs. , Ankara 2002.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Hikâye*, (hzl. Nur Gürani Arslan), YKY, İstanbul. 1998.

Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2, İstanbul. 1999.